

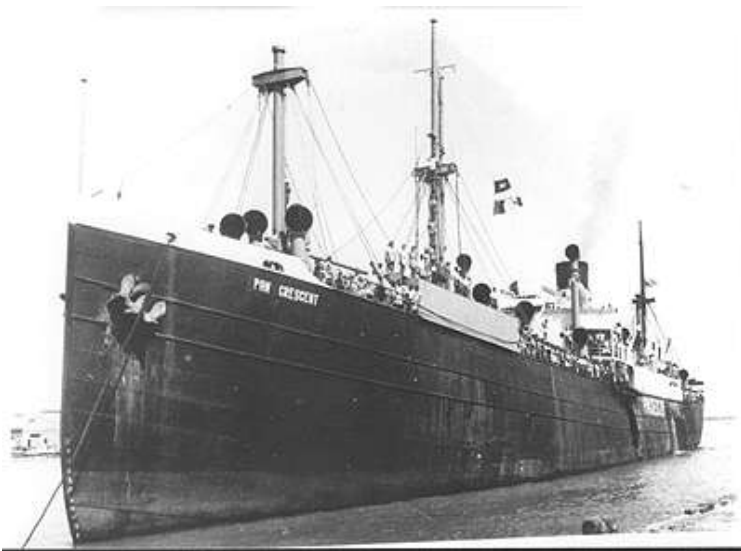
'עצמאות' – PAN CRESCENT

אחת מ"הפאנים" - שתי אוניות המעפילים 'פאן יורק' ו'פאן קרסנט', הגדולות ביותר בתולדות ההעפלה, ובהן הפליגו יותר מ- 15 אלף מעפילים. האוניות נקנו ע"י זאב שיינד איש המוסד לעלייה ב' בארה"ב, והובאו לאירופה לצורך משימתן. תחילה תוכננו לצאת מרומניה אך לבסוף שונתה התכנית ליציאה מנמל מבורגס, בולגריה.

בסוף אוגוסט 1947 היא נפגעה בנמל ונציה ממטען חומר נפץ בעת התארגנותה להפלגה לים השחור – אירוע חריג, ביוזמת המודיעין הבריטי.

יצאה יחד עם אחותה 'קיבוץ גלויות' ב-27 לדצמבר 1947 מבולגריה. מיד ביציאה מהדרדנלים ארבו להן שתי פריגטות בריטיות. כעבור זמן קצר נוספו שש (!) משחתות ושתי סיירות. בשלב זה, הוסכם עם הבריטים שהם יעלו לספינות לא חמושים ויקבלו את הפיקוד עליהן.
ב-31 בדצמבר ב- 15:00 עלו הבריטים לספינות, לא חמושים כמובטח. ב-1 בינואר 48 הגיעו הספינות ישירות לקפריסין.

במובנים רבים "פרשת הפאנים" היוותה נקודת שיא בהעפלה : גודל האוניות, הארגון המדוקדק שנדרש ברמת ההכנות (כפי שיתואר בהמשך) , הנחישות הבריטית למנוע הגעתן, והעינין הרב שגילתה התקשורת במסע.

מפרט טכני

שמות קודמים	Pan Crescent
שם צופן	האח
שנת בניה	1901 בניו-פורט ארה"ב.
סוג כלי השייט	ספינה להובלת בנות
תפוסה	4,570 טון
הנעה	קיטור
מהירות	12 קשר

רכש והכנה

הרוכש	זאב שינד רכש אותה מבעליה סמואל זמוראי, יהודי אמריקני קשיש שמוצאו מבסרביה, והיה בעליה של חברה להובלת פרי בשם יונייטד פרוט קומפני, שהפעילה את הספינה. הקניה נעשתה באמצעות ג'ו בוקסנבאום, פול שולמן, ומוריס גינזבורג שאיתרו את הספינה.
מקום הרכישה	ניו-יורק
נתיב שייט לנמל ההכנה	דרך האוקיינוס האטלנטי בנתיב מסחרי רגיל, כשהיא עמוסה ב- 3,200 טון מטען, כדי להסוות את מטרת רכישתה ומטרת הפלגתה. הספינה הפליגה לנמל ונציה בפיקוד פול שולמן. משם הפליגה עם מטען לקזבלנקה, וחזרה לוונציה עם מטען זרחן.
גילוי בריטי בשלב זה	ידוע היה לבריטים על ההפלגה מניו-יורק. הם ניהלו מאבק למנוע את ההפלגה, ודרשו מממשלת פנמה לאסור הנפת דגלה על הספינה. ב-29.8.47 נפגעה בנמל וונציה ממטען חומר נפץ, סמוך להפלגתה להמשך ההכנות בקונסטנצה.
צוות ההכנה	אנשי מספנה מקומית בוונציה, וכן מקומיים בקונסטנצה יחד עם המלווים של הספינה, ואיש המוסד לופו- לופסקו אריה, מחבורת הצנחנים ברומניה .
ארגון הספינה להעפלה	נעשו סידורים לקליטת נוסעים רבים על דרגשים מתחת לסיפונים. הותקנו מאוררים חשמליים, וחדרי חולים. נבנו 125 מתקני שירותים, מטבחים, והובאו 45 רופאים ו- 150 אחיות לטיפול בנוסעים על הספינה הזו, וכן על 'פאן יורק'. היו בספינה ארבע סירות הצלה ל- 35 איש כל אחת. כן הובאו 300 טון מים, 460 טון דלק לעשרה ימים, ומזון ל - 14 יום.

צוות ומלווים

מפקד הספינה	דב מגן (ברצ'יק) – פלי"ם
מלווים נוספים	מיכה פרי - פלי"ם, מאיר אברהם - פלי"ם, אליעזר ערמון (וורש) - פלי"ם, גרישה שיינקמן, טדי ורדי (רוזנפלד), צ'רלי (מכונאי), בצלאל פלדמן, גדעון (גדע) שוחט.
גדעונים	חיים גולדיס, גד ליפשיץ.
מכשיר קשר	מכשירים מקוריים של הספינה.
רב חובל	איטלקי, ולצידו אייק אהרונוביץ, שקיבל את הפיקוד בפמגוסטה.
צוות	ארבעה אמריקאים שעלו בקונסטנצה, ושישה איטלקים צוות סיפון, ומכונאי ראשי אמריקאי שעזב בקונסטנצה ובמקומו הגיע מהנדס מכונות, יהודי בשם כץ.

העלאת מעפילים

נמל / אזור ההעלאה	בורגס, בולגריה.
יחס השלטונות	יחס טוב.
מספר מעפילים	7,736
מוצא ושיוך תנועתי	יהודים ממקומות שונים ברומניה, וכן 400 צעירים מבולגריה. רובם סוחרים, עורכי דין, רופאים ובעלי מקצועות חופשיים אחרים. מתנועות השומר הצעיר, החלוץ, אחדות העבודה, מפא"י, העובד הציוני, ורוויזיוניסטים. ביניהם תינוקות, צעירים, מבוגרים וקשישים.
מחנה המעפילים	מחנות הדרכה בערי מגוריהם של המעפילים ממקומות שונים ברומניה. בין אוגוסט לאוקטובר 1947 התנהל רישום להפלגה בבוקרשט.
דרך הגעה לאזור ההעלאה	ברכבות ממקומות שונים. ההסעה אורגנה ע"י צוות מיוחד של אנשי המוסד וההגנה באירופה, בראשותו של יענק'לה סלומון.
ההעלאה	ב- 23 בדצמבר 1947 התברר כי לא ניתן להפליג מקונסטנצה בגלל התנגדות ממשלת רומניה. על כן שונתה התוכנית, ולאחר השגת הסכם עם בולגריה באמצעות שייקה דן ותמורת תשלום, הוסעו המעפילים ברכבות ב- 24 בדצמבר. מעבר הגבול היה ללא תקלות, והם הגיעו לבורגס ב- 26 בדצמבר בבוקר. שלטונות הנמל סייעו, והעלייה לספינה התבצעה בגלוי על הרציף בנמל. מכל רכבת שהגיעה לנמל עלו ישר לספינה. ההעלאה התבצעה במשך כל שעות היום כ- 17 שעות.
ארגון הספינה	המעפילים חולקו לקבוצות בנות 60 איש שבראשן אחראי, ואורגנו פעילויות חברתיות. כמו כן התמנו סדרני עבודה וניקיון, קצין רפואה, וקצין קשר אחראי על חלוקת מזון. הספינה חולקה לשלושה אזורים ובהם יחידות פיקוד.

ההפלגה

תאריך ההפלגה ושעה	27 בדצמבר 1947, לפנות בוקר.
נתיב ההפלגה	הספינה יצאה ללא בעיות דרך הבוספורוס והדרדנלים לכיוון קפריסין.
אירועים בדרך	עיכובים במיצרי הבוספורוס והדרדנלים בגלל לחץ שהפעילו הבריטים על ממשלת תורכיה. לאחר שאנשי המוסד הבטיחו לשלם "כופר" לשלטונות התורכיים, הוסדר המעבר. לקראת הגעתה לפמגוסטה הוענק לה השם "עצמאות".

עימות עם הבריטים

גילוי וליוי בריטי	הבריטים ידעו על ההכנות להפלגה עוד כאשר הייתה הספינה בנמל ונציה ואחר-כך בקונסטנצה. ליווי ממשי של ספינות מלחמה היה רק ב- 29 בדצמבר ב- 3:00, כאשר עמדה הספינה לעבור במיצרי ים השיש. ארבע משחתות ושתי סיירות, האחת בשם מאוריציוס, המתינו והחלו ללוות.
הכנות לעימות והוראות	הוראות רגילות להתנגד לגירוש והכנות למקרה של התנגשות. כל זה בוטל לאחר שהושג הסכם עם הבריטים לשוט לקפריסין.
העימות ותוצאותיו	ב- 31 בדצמבר, בשעה 15:00, עלו מלחים בריטים על הסיפון ללא התנגדות. לפני כן הושג הסכם, לאחר מו"מ ממושך בין מפקד הכוח הימי לבין מפקדי הספינה, שהבריטים יעלו ללא נשק וללא כובעי פלדה, ובתמורה יזכו לשיתוף פעולה מצד המלווים, המפקדים והנוסעים. היה זה בעקבות מו"מ שניהלה הסוכנות עם משרד החוץ הבריטי בתיווך האמריקאים, שבו סוכם שהספינה תסגיר את עצמה ללא התנגדות. הבריטים העדיפו להפנות את הספינה לקפריסין, ולא להעביר את המעפילים לספינות גירוש בחיפה, בגלל מספרם הרב. הקשר התקיים בצורה תקינה עד לסיום ההפלגה.

חילוץ מלווים

החילוץ	המלווים ירדו עם המעפילים ועברו למחנות בקפריסין. חלקם נמלט אחר כך דרך מנהרה שנחפרה במחנות הקיץ, וחולצו באמצעות ספינת דיג "נשר" שנשלחה ע"י המוסד בפיקוד דוד מימון.
--------	--

תוצאות

לאן הגיעו המעפילים	לקפריסין, וב- 15 במאי 1948, לאחר הכרזת המדינה, פג תוקף מעצר האוניות.
--------------------	--

פינוי מעפילים ממחנות קפריסין

חודש לאחר קום המדינה, ב- 18.6.48, הפליגו שתי האוניות, ביוזמת קברניטיהן, מקפריסין, ועגנו ב- 19.6 בנמל חיפה. לאחר התפנות הצבא והשלטון הבריטי מ"מובלעת חיפה" – Haifa Enclave – ב- 30.6.48, הופעלו 'קוממיות' (שמה החדש של 'קיבוץ גלויות') ו'עצמאות' בקיץ 1948 בכ- 10 הפלגות מעבורת ליליות – Shuttle Voyages – מנמל פאמאגוסטה לחיפה והעלו ארצה את החלק הארי של העצורים במחנות בקפריסין (במחנות נותרו כ-10,000 איש, עקב הסירוב הבריטי לשחרר אנשים בגיל גיוס).